

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра музичного мистецтва

Дипломна робота
магістра
на тему:

**«ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КОЛЕКТИВНОГО МУЗИКУВАННЯ В
ДИТЯЧОМУ ОРКЕСТРІ ДУХОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ»**

Виконав:
магістрант II курсу, групи ММ1-М19
спеціальності 014 Середня освіта
(Музичне мистецтво)
Гушу Михайло М.
Керівник: кандидатка педагогічних наук,
доцентка Чайка С.В.

Кам'янець-Подільський – 2021

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ДУХОВОЇ МУЗИКИ В УКРАЇНІ, ОРГАНІЗАЦІЯ САМОДІЯЛЬНИХ ДУХОВИХ КОЛЕКТИВІВ У СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	7
1.1 Зародження та розвиток духового виконавства в Україні	7
1.2 Організація роботи дитячих духових оркестрів	14
1.3 Інструменти та групи інструментів духового оркестру	17
1.4 Комплектування оркестру та розподіл інструментів	29
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПИТАНЬ ОРГАНІЗАЦІЇ КОЛЕКТИВНОГО МУЗИКУВАННЯ У ДИТЯЧОМУ ОРКЕСТРІ ДУХОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ	37
2.1 Методика проведення індивідуального навчання з учнем – як метод підготовки до колективного музикування.....	37
2.2 Методи роботи з учнями-початківцями.....	40
2.3 Робота над музичним матеріалом – як зметод формування навичок колективного музикування і виховання музиканта-ансамбліста.....	49
2.4 Організація самостійної навчальної роботи учнів	61
2.5 Методи колективного музикування на репетиційних заняттях.....	69
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	85

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку української держави, який характеризується становленням нових суспільних відносин, особливо гострою є потреба духовного становлення суспільства. Тому виховання гармонійної духовно багатой, творчо розвиненої та національно свідомої особистості є одним із найважливіших завдань української школи.

Освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. XXI століття висуває до освіти нові вимоги. Глобалізація, швидка зміна технологій, утвердження пріоритетів сталого розвитку суспільства зумовлюють зростання ролі освіти.

В Україні, як сказано в 3-ій статті закону України про загальну середню освіту: „Загальна середня освіта спрямована на забезпечення всебічного розвитку особистості шляхом навчання та виховання, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання, на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави”. Також в 5-ій статті цього ж закону сказано: „Завданням загальної середньої освіти є: виховання громадянина України; формування особистості учня (вихованця), розвиток його здібностей і обдарувань, наукового світогляду” [1, с. 27].

Духова музика – один з найдемократичніших видів мистецтва, яка володіє великим арсеналом засобів ідейно-емоційного впливу і різноманітними формами участі в масових святкуваннях і концертній діяльності.

Духовий оркестр за останні роки зазнав великих змін. Колись популярний та шанований, він утратив свої позиції, майже зовсім не чути його у парках, скверах, вулицях та концертних майданчиках. Очевидно, що живе звучання духового оркестру не замінити ніякими „консервантами” – фонограмами та іншими хитрощами сучасної музики.

Самодіяльні дитячі духові оркестри майже припинили своє існування. А якщо десь ще залишився „недобитий” сучасністю оркестр, то він малий, не укомплектований, низької кваліфікації і тримається лише на „голій” ініціативі його керівника.

Успішний розвиток цього жанру в художній самодіяльності пов'язаний із залученням в духові оркестри молодого поповнення і організацією широкої мережі дитячих духових оркестрів. Участь в оркестрі є також формою організації змістовного дозвілля дітей і підлітків, виховання їх громадянських і естетичних почуттів.

Загальновідомо, що добре налагоджена робота в дитячому оркестрі сприяє творчому зростанню як колективу в цілому, так і кожного його учасника, вона має зростати у систематичній, настирливій праці оволодіння гри на музичному інструменті. Така робота містить елементи трудового і морального виховання. У свій час А. Макаренко сформулював головні принципи колективу як об'єднання людей, в основі якого лежать: загально-ціннісні завдання; спільна діяльність по їх досягненню; відношення взаємної відповідальності між членами колективу; організація органів самоуправління. Усе це переконливо свідчить про актуальність у даний час обраної нами теми роботи:

У кожний період часу над цією темою працювали і музиканти, і педагоги, і науковці. Методика навчання гри на духових інструментах, зокрема створення самодіяльних дитячих духових оркестрів, є складовою частиною музично-педагогічної науки, яка розглядає загальні закономірності процесу навчання. Як і в інших галузях педагогіки (фортепіанної, скрипкової і т. ін.), ця методика формувалась і розвивалась поступово. Кожне покоління виконавців та педагогів вносило свій посильний внесок у цю науку, збагачуючи її новими надбаннями.

Пріоритет у становленні методики та доведенні її до рівня навчальної дисципліни належить С. Розанову, який сформулював її основні принципи в першому спеціальному посібнику “Основи методики викладання гри на духових інструментах”.

Наступний період в розвитку методики відноситься вже до післявоєнного часу:

кожне нове десятиліття стає своєрідною ступінню на шляху розв'язування актуальних науково-методичних проблем. Так, в 50-і роки ХХ століття були опубліковані роботи Б.Дікова “О дыхании при игре на духовых инструментах”, А. Усова “Вопросы методики обучения игре на медных духовых инструментах в первоначальный период” та низка інших.

60-і роки ХХ століття збагатили науково-методичну літературу значною кількістю нових робіт; серед яких окремі видання Б. Дікова “Методика обучения игре на духовых инструментах”, Г. Єрьомкіна “Методика первоначального обучения игре на фаготе”, А. Гройсмана “Духовой оркестр в ремесленном училище”, Д. Рогаль-Левицького “Современный оркестр”, так і статті Р. Терехина та Є. Рудакова “Вибрато на фаготе”, В. Горбачева “Двойное staccato на язычковых духовых инструментах”, Б. Дікова та А. Седракяна “О штрихах духовых инструментов”, Н. Платонова “Методика обучения игре на флейте”.

Зацікавлення питаннями вдосконалення підготовки музикантів-духовиків, поява робіт, заснованих на об'єктивних експериментальних дослідженнях, відрізняють літературу, видану протягом 70-х та 80-х років. Такими є статті І. Пушечнікова “Значение артикуляции на гобое” та А. Усова “Пути совершенствования исполнительской техники валторниста”, В. Апатського “Опыт экспериментального исследования дыхания и амбушюра духовика”, Ю. Усова “Современная зарубежная литература для духовых инструментов”, Т. Докшицера “Штрихи трубача” та Б. Дікова “Настройка духовых инструментов”, а також книги Г. Орвіда “Некоторые объективные закономерности звукообразования и искусство игры на трубе”, Я. Зірянова, І. Ладановського “Духовий оркестр у клубі”, збірка статей “Вопросы музыкальной педагогики”. В кінці ХХ на початку ХХІ століття побачили світ такі праці музикантів-педагогів: А. Каргін “Воспитательная работа в самодеятельном художественном коллективе”, О. Нежинский “Детский духовой оркестр”, Терлецький “Оркестрова література”, В. Омельченко “Вивчення інструментів духового оркестру (гобой)”, О. Мокрушин “Методика роботи з оркестром”, М. Терлецький “Методика роботи з духовим оркестром”, В. Богданов “Історія духового музичного мистецтва України”,

П. Круль “Національне духове інструментальне мистецтво українського народу”.

Аналіз та вивчення спеціальної літератури дає змогу стверджувати, що кількість методичної літератури з питань методики організації шкільних самодіяльних дитячих духових оркестрів обмежена. Соціальна і педагогічна значущість проблеми, актуальність зумовили вибір теми нашого дослідження – **“Формування навичок колективного музикування в дитячому оркестрі духових інструментів”**.

Мета дослідження – висвітлити основні організаційні, навчальні і виховні завдання з формування навичок колективного музикування в дитячому оркестрі духових інструментів.

Об’єкт дослідження – організація дитячого духового оркестру в закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – методи роботи колективного музикування у дитячому оркестрі духових інструментів.

Завдання дослідження:

1. На основі вивчення наукових та науково-методичних джерел, висвітлити окремі історичні аспекти зародження та розвитку духової музики в Україні.
2. Дослідити проблеми організації дитячих духових оркестрів у закладах загальної середньої освіти та позашкільних освітніх закладах.
3. Обґрунтувати організаційні моменти формування самодіяльних дитячих духових колективів.
4. Розкрити педагогічну доцільність інструментального музикування як засобу розвитку музичних і творчих здібностей дітей;
5. Обґрунтувати ефективні методи роботи у процесі колективного музикування на духових інструментах.

Гіпотеза – ефективність роботи дитячого самодіяльного духового колективу залежить від правильно організованої роботи і зростатиме за умов впровадження новітніх методик у музично-виховний процес закладів загальної середньої освіти.

Для реалізації поставлених завдань було використано такі **методи**:

теоретичний аналіз літератури з означеної проблеми, анкетування, усне і письмове опитування, спостереження, індивідуальні та групові бесіди, педагогічний експеримент.

Методологічну основу роботи становили: історична, психолого-педагогічна, методична література з питань музично-естетичного виховання та організації шкільних духових колективів.

Практичне значення роботи. Методичні розробки можуть використовуватися керівниками шкільних духових колективів, а також студентами у підготовці їх до роботи з дитячими самодіяльними колективами.

Апробація роботи. З теми наукового дослідження виголошена доповідь на методичному семінарі методичного об'єднання закладів освіти Чернівецького району Чернівецької області, здійснювались концертні виступи шкільного дитячого духового оркестру школи села Турятка Чернівецького району під керівництвом автора роботи (травень 2021 р. – в Центрі дитячої творчості; 26 березня 2021 р. – у районному центрі культури та мистецтв).

Структура роботи: Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Сучасна прогресивна музична педагогіка закликає: „Музичну освіту – всім дітям!” У цій справі, істотну допомогу може надати застосування духових музичних інструментів. Їх використання викликає велике зацікавлення в дітей, вносить різноманітність до ходу занять, допомагає розвитку музичної пам'яті, ритму тембрового слуху, утворенню виконавських навичок, прищеплює любов до колективного музикування та всіляко стимулює творчу ініціативу. Тому природнім є те що використання цих інструментів вимагає від керівників відповідної підготовки, додаткових затрат сил та часу. Аналіз викладеного в роботі дозволяє зробити наступні висновки:

1. Невід'ємною умовою успішного і довготривалого музикування учнів є безпосередня участь учителя в колективі, де він виступає не так в ролі керівника (така його функція має бути непомітною), як в ролі рівноправного учасника гурту. Такий спосіб музикування наближає його до народних традицій, де музичні гурти не мають офіційного керівника і часто створюються спонтанно, безпосередньо в процесі виконавського діалогу. Вчитель повинен стати тим ядром, навколо якого рухаються діти. Його головне завдання – консолідувати учасників колективу за допомогою традиційного способу музикування.
2. Методика організації традиційного інструментального музикування спирається на такі принципи:· емоційної захопленості музичною діяльністю;· єдності музики, руху і слова в процесі музикування;· творчої свободи учня в процесі творення композиції; активізації музично-творчої діяльності; урізноманітнення процесу сприйняття, навчання, творчого переосмислення, репродукування; збереження народних традицій, демократизації і гуманізації процесу навчання.
3. Створюючи дитячий духовий оркестр керівник має пам'ятати, що це буде насамперед навчальний колектив. Тому планування його діяльності в великій мірі пов'язано з виконанням навчальної роботи. Її зміст, розподіл годин занять залежить від рівня підготовки учасників і умов роботи в дитячому закладі. Години занять складаються з індивідуальної, ансамблевої та оркестрової підготовки.

4. Методика організації традиційного інструментального музикування спирається на такі принципи як емоційної захопленості музичною діяльністю; єдності музики, руху і слова в процесі музикування; творчої свободи учня в процесі творення композиції, активізації музично-творчої діяльності. урізноманітнення процесу сприйняття, навчання, творчого переосмислення.

5. Під час навчання гри на духових інструментах керівник дотримується методів навчання: правильне положення інструмента при грі є запорукою успішного оволодіння технікою гри; оволодіння раціональною технікою дихання передбачає не лише досконале володіння усіма прийомами тренування (як з інструментом, так і без нього), але і вміння застосовувати їх в залежності від конкретних умов і індивідуальних особливостей музикантів; різноманітні рухи язика в поєднанні з роботою губ, дихання і слуху допомагають виконавцю на духовому інструменті оволодіти різноманітними прийомами звуковидобування; для виконавця на духових інструментах штрих – досить складний виконавський прийом, правильне відтворення якого залежить насамперед від характеру атаки звуку, інтенсивності та тривалості видиху після початку звучання, а також від роботи губ при цьому; велике значення для оволодіння технікою пальців має правильна постава рук.

6. Для того щоб робота над музичним твором була цікавою і захоплюючою, керівник має оптимально підбирати методи залежно від своєрідності твору, особливостей музичної діяльності і можливостей учнів. Жодна, навіть найкраща розробка не може використовуватися механічно. Успіху досягне педагог, який враховує реальні умови, творчо підходить до справи – обмірковує варіанти послідовності спільної діяльності з учнями, вміє включати в роботу не тільки активну частину класу, але й безініціативних учнів. Творчий підхід дозволяє вчителю щоразу по-новому проводити роботу над одним і тим самим твором, щоб досягти реалізації його виховних, освітніх, розвивальних можливостей, успішного розв'язання завдань музичного виховання учнів, щоб процес навчання був плідним і цікавим.

Будь-яка система музичного виховання – це спроба знайти засоби для своєчасного встановлення та розвитку музичних здібностей усіх дітей. Ким будуть

учасники оркестру в майбутньому – невідомо, але головне – це будуть люди, котрі вмітимуть працювати, любитимуть працю, будуть поєднані з музикою та колективною творчістю. Саме заради цієї благородної мети витрачаються та будуть витрачатися духовні, моральні та фізичні сили тисяч педагогів.

Таким чином, гіпотеза нашого дослідження підтвердилась. Ефективність роботи дитячого самодіяльного духового колективу залежить від правильно організованої роботи і зростає за умов використання певної методики у музично-виховному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Апатский В. Методика обучения игре на духовых инструментах, вып. 4. М., 1976. – 186 с.
2. Барсова І. Книга про оркестр. К.: Муз. Україна, 1981. – 174 с.
3. Богданов В. О. Історія духового музичного мистецтва України: Від найдавніших часів до початку ХХ ст. – Х.: Основа, 2000. – 216 с.
4. Бугаева З. Веселые уроки музыки в школе и дома. – Д.: «Изд-во Сталкер», 2002. – 384 с.
5. Волков В., Диев Б., Лысенко И. Оркестрово-ансамблевая подготовка. – М., 1969. – 97 с.
6. Вопросы музыкальной педагогики. вып. 4. М., 1983. – 312 с.
7. Всеобщая история музыки / Р. И Грубер – 2 е изд., испр. и доп. Ч.1. М.: Гос. муз. изд., 1960. – 488 с.
8. Вуд Г. О дирижировании. М., 1958. – 86 с.
9. Газарян С. В мире музыкальных инструментов: кн. Для учащихся ст. кл. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1989. – 192 с.
10. Горбачев В. Методика обучения игре на духовых инструментах. вып. 2. М., 1966. – 268 с.
11. Гройсман А. Духовой оркестр в ремесленном училище. – М., 1957. – 166 с.
12. Диков Б. А. Методика обучения игре на духовых инструментах. Гос. Муз. Изд., М. 1962. – 116 с.
13. Диков Б. Методика обучения игре на кларнете: учеб. пособие. – М.: Музыка, 1983. – 192 с.
14. Диков Б. А. О дыхании при игре на духовых инструментах. М.: Гос. Муз. Изд. 1956. – 102 с.
15. Диков Б., Седрякян А. Методика обучения игре на духовых инструментах. вып. 2. М., 1966. – 196 с.
16. Довідник виконавця-інструменталіста. / Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя; Уклад. Л. В. Гусейнова. – Ніжин: НДПУ ім. М. Гоголя, 2003. – 91 с.

17. Докшицер Т. Методика обучения игре на духовых инструментах. вып. 4. М., 1976. – 218 с.
18. Донцов О. Студентський духовий. Музика № 1. 1997. С. 18 – 19.
19. Энциклопедический словарь юного музыканта. сост. В. В. Медушевский, О. О. Очаковская. – М.: Педагогика, 1985. – 352 с.
20. Ернст Ф. Кріпацькі капели на Україні. – К.: Б-ка АН України, 1974. – 242 с.
21. Еремкин Г. Методика первоначального обучения игре на фаготе. М., 1963. – 176 с.
22. Зимин П. Покупателю о музыкальных инструментах. М.: Гос. Изд-во торговой литературы, 1961. – 104 с.
23. Зирянов Я.; Ладановський І. Духовий оркестр у клубі. К.: Мистецтво, 1975. – 166 с.
24. Каргин А. Воспитательная работа в самодеятельном художественном коллективе. – М., 1984. – 94 с.
25. Каргин А. Работа с самодеятельным оркестром русских народных инструментов. М.: Музыка, 1982. – 158 с.
26. Круль П. Ф. Національне духове інструментальне мистецтво українського народу: Малодосліджені сторінки історії / М-во культури і мистецтв України, Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. – К.: 2000. – 324 с.
27. Лабунець В.М. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до інноваційної діяльності Педагогічна освіта: теорія і практика : Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В. М.]; Кам'янець-Подільський. Вип. 26. 2019. - С. 106-112.
28. Левин С. Духовые инструменты в истории музыкальной культуры. Л., 1973. – 218 с.
29. Методика роботи з оркестром: Прогр. Курсу / М-во культури і мистецтв України, Харк. держ. акад. культури, Каф. дух. та естрад. оркестрів; [Уклад. О.С. Мокрушин]. – Х.: ХДАК, 1999. – 18 с.
30. Миронюк О. Актуальні питання добору репертуару для колективів музичної самодіяльності. – К., 1985. – 68 с.

31. Мюльберг К., Дагилайська Е. Из истории исполнительства на духовых инструментах в Одессе (XIX – начало XX века). – в сб.: Теория и практика игры на духовых инструментах. К.: Муз Украина, 1989. – С. 54 – 69.
32. Назайкинский Е. О психологии музыкального воспитания. М., 1972. – 86 с.
33. Науменко С. І. Основи вікової музичної психології. – К., 1995. – Ч. 1. – 103 с.
34. Нежинский О. Детский духовой оркестр. – М., 1981. – 126 с.
35. Новоросийский телеграф, 1971, 27 ноября. – С. 3.
36. Одесский вестник, 1850, 23 августа. – С. 2.
37. Платонов Н. Вопросы методики обучения игре на духовых инструментах. М., 1958. – 224 с.
38. Пушечников И. Методика обучения игре на духовых инструментах. вып. 3. М., 1971. – 218 с.
39. Рассказы о польской старине, изданные И. И. Крашевским СПб, 1874, Т. 2. – 286 с.
40. Рогаль-Левицкий Д. Современный оркестр. М., 1953. – 162 с.
41. Розанов С. Основы методики преподавания игры на духовых инструментах. М.: Музгиз., 1938. – 243 с.
42. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька. навч. посібник [для вищ. навч. закладів] / АПН України, – К. 2002. – 270 с.
43. Русанова Л. Целенаправленность в деятельности руководителя художественной самодеятельности. Педагогические условия организации самодеятельного творчества. – М., 1982. – 218 с.
44. Савицький Р. Основні засади фортепіанної педагогіки. Методичний посібник. – Тернопіль: СМП “АСТОН”, 2000. – 68 с.
45. Свечков Д. Духовой оркестр. – М., 1977. – 196 с.
46. Соломоник Ф. Музыка, самодеятельность, коллектив. – М., 1983. – 164 с.
47. Терехин Р., Рудаков Е. Методика обучения игре на духовых инструментах. вып. 1. М., 1964. – 182 с.
48. Терлецький М. Історія розвитку духового оркестру. – Рівне, 1997. – 176 с.
49. Терлецький М. Методика роботи з духовим оркестром. – Навчальний посібник. –

- Рівне: “Перспектива”, 2000. – 156 с.
50. Терлецький М. Оркестрова література: Навч посібник. – Рівне: Перспектива, 1999. – 211 с.
51. Усов А. Вопросы теории и практики игры на валторне. М.: Музгиз, 1957. – 108 с.
52. Усов Ю. История зарубежного исполнительства на духовых инструментах. М., 1978. – 194 с.
53. Усов Ю. История отечественного исполнительства на духовых инструментах. М., 1975. – 126 с.
54. Усов Ю. Методика обучения игре на духовых инструментах. вып. 2,3. 1966, 1971. – 248 с., – 264 с.
55. Ушинський К. Д. Збірка творів., Т. 1. – 418 с.
56. Федотов А. Методика обучения игре на духовых инструментах. М., 1975. – 143 с.
57. Штелин Якоб Музыка и балет в России XVIII века. Л.: Тритон, 1935. – 90 с.
58. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків. К., 1991, Т. 1. – 268 с.
59. Яворский Н Обучение игре на медных духовых инструментах в первоначальный период. М., 1959. – 137 с.
60. Ягудин Ю. Методика обучения игре на духовых инструментах. вып. 3. М., 1971. – 143 с.